

Gândirea laterală la copiii preșcolari, de la teorie la practică

Prof. Achihăie Sanda
Seminarul Teologic Liceal Ortodox „Mitropolitul Dosoftei”
G.P.N. Nr 5- Suceava, structură

“Nu poți săpa o groapă nouă adâncind o groapă mai veche!”
(Edward de Bono)

Gândirea reprezintă procesul psihic cognitiv ce ocupă o poziție centrală în sistemul psihic, îndeplinind un rol decisiv în procesul de cunoaștere, reflectând în mod abstract și general esența lucrurilor și a relațiilor dintre ele, utilizând limba sau alt sistem de semne ca instrument și are drept produse noțiuni, judecăți, raționamente.

Nu există un singur tip de gândire, ci mai multe. Sorin Vieru în cartea sa „*Riscul gândirii*” prezintă peste 30 de tipuri de gândire, clasificate după diferite criterii, iar optica subiectului asupra modului în care o problemă poate fi rezolvată, generează două tipuri de gândire : gândire verticală(logică) și gândire laterală(creativă). Această clasificare îi aparține lui Edward de Bono, medic, psiholog, autor, inventator, filosof și consultant, născut în Malta în 1933, numit „părintele gândirii despre gândire”.

Noțiunea de “gândire laterală” în opoziție cu „gândirea verticală” a lansat-o în cartea *New Think* apărută la New York(1967), având ca idee principală faptul că abordarea din mai multe perspective a unei probleme poate conduce spre găsirea mai multor soluții ce conduc spre soluția finală, adică aplicarea gândirii laterale.

Edward de Bono prezintă patru factori dominanți asociați gândirii laterale: identificarea elementelor principale ale problemei; abordarea acelor elemente din perspective diferite; renunțarea la gândirea rigidă, mecanică; deschiderea față de orice idee, oricât de neînsemnată ar părea

Gândirea laterală este gândirea specializată în a oferi soluții multiple și originale , inedite, creative la probleme non-standarde, intervenind atunci când o anumită perspectivă pare să nu conducă la nici un rezultat, schimbarea radicală de optică fiind absolut necesară .

Gândirea verticală este opusul gândirii laterale, fiind o gândire ce respectă o schemă, șablon, algoritm, producându-se pas cu pas, potrivit regulilor logicii formale, fiind total lipsită de creativitate.

Punând în valoare creativitatea, gândirea laterală oferă o nouă perspectivă asupra modului în care funcționează mintea, crescând simțitor capacitatea de dezvoltare de noi idei și identificarea de noi soluții pentru variate probleme.

Gândirea laterală are legătură cu intuiția, creativitatea și dispoziția. Este un alt mod de a gândi, de a ne folosi mintea, urmărind generarea de noi idei și de spargerea barierelor conceptuale ale ideilor vechi. Ea presupune renunțarea la limite, la modul de gândire tradițional și eliminarea prejudecăților, semnificând un mod de a gândi care urmărește schimbări în percepții, concepte și idei prin utilizarea unor instrumente specifice.

Caracteristici ale gândirii verticale	Caracteristici ale gândirii laterale
Este selectivă (căutăm să alegem cea mai bună soluție)	Este generativă (generăm cât mai multe abordări pentru a alege mai multe soluții)
Are legătură cu logica	Are legătură cu intuiția, creativitatea și dispoziția
Are nevoie de o direcție ca să înainteze	Înaintează pentru a genera o direcție
Este analitică	Este provocatoare
Este secvențială (înaintează pas cu pas)	Face salturi (golurile le umple mai târziu)
Fiecare pas făcut trebuie să fie corect pentru	Golurile pot fi umplute cu pașii corecți după

a ajunge la o concluzie corectă	formularea unor judecăți
Negațiile blochează cunoașterea, implicarea	Nu există negații
Presupune concentrare și eliminarea a ceea ce nu e relevant	Oamenii primesc cu bucurie intervențiile întâmplătoare
Categoriile, clasificările și etichetele sunt fixe	Nu se fac etichetări, nu se critică
Urmărește de fiecare dată cele mai previzibile, plauzibile căi	Urmează cele mai puțin probabile căi, originale, surprinzătoare

Complementară gândirii verticale, gândirea laterală nu o înlocuiește, ci te determină să ieși dintr-o zonă a confortului, a rutinei și să gândești creativ.

În gândirea verticală contează corectitudinea, precizia, pentru gândirea laterală, afluența, bogăția de soluții, idei este importantă.

Gândirea verticală alege o cale, eliminându-le pe celelalte, gândirea laterală nu alege, ea caută să deschidă drumuri noi.

Când gândim vertical, alegem cea mai promițătoare abordare a unei probleme, pentru cea mai bună cale de a privi o situație, generând cât mai multe abordări alternative.

Gândind vertical, ne îndreptăm într-o direcție predefinită, către rezolvarea unei probleme, folosind o abordare concretă sau o anumită tehnică. Gândind lateral, înaintăm pentru plăcerea de a înainta, nu neapărat către ceva, putând chiar și să ne îndepărtăm de ceva, importantă nefiind mișcarea pentru a urma o direcție, ci pentru a genera una.

Când gândim vertical, propunem un experiment pentru a obține un anumit efect, gândirea laterală, propune un experiment pentru a crea o oportunitate de schimbare a ideilor.

Gândirea verticală, presupune să ne îndreptăm întotdeauna într-o direcție utilă, gândirea laterală ne permite să ne jucăm fără să urmărim vreun scop sau vreo direcție anume, să ne jucăm cu experimentele, cu modelele, cu ideile.

Gândirea logică este atât de mult valorizată în cultura noastră, încât cei mai mulți dintre noi au tendința de a aborda problemele doar într-un mod liniar, mereu același, nefiind cea mai bună abordare. Sunt multe situații în care clasică logică se dovedește a nu fi utilă, iar persistența nocivă stă în calea gândirii laterale, împiedicând progresul și evoluția.

Gândirea, prin toate trăsăturile sale, este un element constitutiv al personalității. La vârsta preșcolară, gândirea este preconceptuală sau cvasiconceptuală, egocentrică, operând cu o serie de constructe care nu sunt nici noțiuni individuale, nici noțiuni generale, prezentând elemente situativ-concrete și elemente animiste.

În procesul învățării, copiii se bazează prioritar pe intuiție, apoi pe cunoaștere și pe curajul de a spune ce gândesc, fără teama că vor greși.

Gândirea laterală poate veni în ajutorul adulților, a cadrelor didactice determinându-i să accepte variantele copiilor și să-și dea seama că uneori ei, copiii, sunt cei care fac cea mai bună alegere, au idei dintre cele mai originale, învățând să considerăm orice variantă posibilă, iar modul în care vede altcineva aceeași situație, interesant. Devenim astfel empatici, deschiși, comunicativi, interesați de alte idei, diferite de cele pe care le-am găsit noi și tot mai interesați de a-i provoca pe copiii în diverse situații pentru a vedea ce idei pot apărea, învățând alături de copii să lucrăm în echipă, să eliminăm înverșunarea, stresul și să obținem mai multe variante bune pentru rezolvarea unei singure probleme. Astfel, nu ne vor mai deranja răspunsurile ce par a nu avea nimic comun cu întrebarea, vom încerca să privim lumea prin ochii copilului și vom vedea o altă realitate, poate mai frumoasă decât cea închistată de reguli, de căi plauzibile, de negații, de șabloane.

Copilul preșcolar este prin natura sa creativ datorită imensei sale curiozități, a neliniștii și implicării active în explorare pentru a cunoaște tot ceea ce se petrece în jurul său. În perioada preșcolară imaginația se exprimă viu prin tot ceea ce face copilul la grădiniță sau acasă, în toate activitățile sale, în jocuri, printr-un șir neîntrerup de întrebări.

Stimularea potențialului creativ al preșcolarilor impune utilizarea unor strategii euristice care implică activ și creativ preșcolarul în activitatea de descoperire, de

rezolvare de probleme, de investigare a realității și strategiile creative care pun accentul pe gândire laterală, spontaneitate, originalitate, creativitate, spirit inovator.

Jocul ocupă un rol important în strategia de educare a creativității. Mereu curioși, copiii vin cu soluții neobișnuite, cu idei originale, au inițiativă și au un spirit de observație foarte dezvoltat, pun întrebări adecvate, fac conexiuni între elemente aparent fără nici o legătură, explorează noi posibilități, manipulează, controlează simultan mai multe idei, învață rapid și ușor, au o memorie bună, imaginație vie, vocabular bogat și operațional.

Prin abordarea în activitățile didactice a unor strategii, demersuri ce presupun aplicarea tehnicilor de gândire laterală preșcolarii vor fi capabili să rezolve probleme greu de rezolvat prin metode obișnuite, să privească lucrurile din mai multe perspective, își vor dezvolta abilitatea de a gândi altfel decât critic și analitic, gândind creativ, original, reconstrucitiv, descoperind idei noi, formulând răspunsuri noi, inedite la întrebări, găsind soluții originale, funcționale și facile în diferite situații, pot preîntâmpina blocajele în gândire, devin proactivi, văzând oportunități acolo unde alții văd probleme.

Iată câteva tehnici de gândire laterală ce pot fi utilizate în activitățile cu copiii:

1. Tehnica abordării inverse (Stabilirea regulilor grupei)

Sarcini: - copii vor observa imagini cu copii aflați în grădiniță/școală sau în curtea acestora care se agresează, se ceartă pentru diferite motive, nu sunt primiți în grupul de joacă, care aruncă hârtii pe jos, se comportă necuviincios în timpul activităților, la masă;

- discutii despre posibilele motive care au generat aceste situații și despre cum se simt acei copii, despre copiii care au suportat consecințele acestor situații și despre cum se simt ei;

- se stabilesc, împreună cu copiii, reguli de comportare la grădiniță/ școală pentru ca nimeni să nu se simtă așa și nimeni să nu se accidenteze.

2. Tehnica schimbării perspectivei – schimbarea bruscă a perspectivei poate stârni nebănuite idei și energii creative

Sarcini posibile: - desenează cum crezi că vede un fluture casa ta;

- desenează cum arată interiorul căsuței broscuței Oac-Oac

- imaginează-ți o sală de grupă/clasă de la grădinița/școala rândunecilor.

Copiii vor înțelege rolul obiectelor din casă (mobilă, electrocasnice, electronice), însemnătatea păstrării curățeniei ordinii sau cât de important este să mergi la grădiniță/școală.

3. Tehnica ieșirii în afara tiparului

Această tehnică pleacă întotdeauna de la întrebarea ”De ce?” și dă posibilitatea copiilor să dea răspunsuri originale, interesante, creative, situaționale și foarte posibile.

- De ce furnicile sunt atât de mici? Ce s-ar întâmpla dacă ar fi mari cât pisicile? De ce girafele au gâturile lungi? De ce iarba este verde? Ce s-ar întâmpla dacă ea ar avea culoare albă? De ce florile nu se pot mișca? Ce s-ar întâmpla dacă ele ar putea să meargă? Imaginează-ți că ai putea să întorci lumea cu capul în jos. Ce crezi că s-ar întâmpla?

4. Tehnica negativului fotografic – descrie obiectul prin ceea ce nu este

- descrie un coleg/ personaj dintr-o poveste/ membru al familiei /forme geometrice/ forme de relief/ obiecte precizând cum nu este/ ce nu face;

5. Tehnica asocierii îndrăznețe – folosită de copii în jocurile de rol, propun altă utilitate obiectelor: cântă la matură, microfonul poate fi o lingură, dirijează cu un tacâmurile, legumele/fructele pot deveni o mijloc de transport, etc

6. Tehnica întrebărilor în rafală sau cascada întrebărilor

- Ce ai face dacă într-o zi nu ar mai exista jucării/ cărți? Ce vei face toată ziua? Cu cine ți-ar plăcea să-ți petreci timpul liber? Ce s-ar întâmpla dacă jucăriile te-ar invita într-o noapte la o întâlnire secretă? Ai spune cuiva că pleci? Cui? Ce ai discuta cu ele? Cum ar fi dacă într-o zi ai putea să faci schimb de vieți cu mama ta? Ce-ți imaginezi că face ea toată ziua? Dacă ar fi ea copilul tău, ce ar avea voie să facă și ce nu? Ce crezi că face Moș Crăciun tot anul? El are vacanță? Cum ajunge la copii de Crăciun? Care crezi că e mănâncă preferată? Face mofturi?

Metode/tehnici/situații de învățare ce contribuie la dezvoltare a gândirii laterale a preșcolarii:

- **Ghicitorile** românești pot fi considerate cea mai uzuală formă prin care se poate începe instruirea în gândirea laterală.
- **Poveștile create** – povești cu început dat, după un șir de ilustrații/ imagini(chiar și fără legătură între ele), compuse după jucării sau personaje
- **Comunicarea creativă (jocuri de creație)**
- **Compunerea de probleme** : după o acțiune/ poveste , după desene, după modelul anterior, după scheme, după întrebări date
- **Construcții** - pe diferite teme folosind materiale variate : cuburi, rotodiscuri, mozaic, arco, tangram, materiale din natură
- **Activitățile artistico-plastice** ; desen, pictură, modelaj, colaj, etc
- **Metoda pălăriilor gânditoare** -metodă interactivă, de stimulare a creativității, bazată pe interpretarea unor roluri determinate de pălăria pe care o porți. Schimbarea pălăriei determină renunțarea la stilul convențional de rezolvare a problemelor, permițând valorificarea a cât mai multe informații variate despre o situație concretă.
- **Explozia stelară** - metodă de stimulare a creativității, de relaxare a copiilor bazată pe formularea de întrebări (cine?, ce?, de ce?, unde?, când?) pentru rezolvarea de probleme, descoperirea și realizarea de conexiuni, individual și prin interacțiune.
- **Cubul** -Strategie de predare – învățare ce urmărește descrierea, comparația, asocierea, analizarea, aplicarea, argumentarea pentru explorarea unui subiect nou sau a unei situații urmărite din mai multe perspective .
- **Turul galeriei** - tehnică de învățare prin cooperare care stimulează gândirea , creativitatea și învățarea eficientă.
- **Problematizarea** - Metoda cu caracter activ-participativ, formativ si euristic, ce antrenează și dezvoltă capacitățile intelectuale, imaginația și gândirea, prin formularea de ipoteze, variate soluții de rezolvare (aplicare).
- **Mai multe capete la un loc** - Tehnică de rezolvare a unei situații-problemă individual și în grupuri , fiind o variantă a problematizării.

Gândirea laterală, creativă este o deprindere mentală pe care poate să o dețină oricine , doar dacă își dorește, instrumentele gândirii laterale putând fi învățate, exersate, dar este foarte dificil să fii creativ cu obiceiurile si metodele de gândire tradiționale.

Inteligența joacă un rol important în procesul creativ. Ea poate fi o condiție necesară dar nu și suficientă, toți indivizii care manifestă un grad înalt de creativitate sunt și foarte inteligenți, dar numai puțini din cei cu grad înalt de inteligență sunt și creativi.

Pentru bucuria și frumusețea vieții, e foarte bine să apelăm tot mai des la vocea interioară, reorientându-ne către valențele intuitive, creative, originale îmbinate armonios cu cele logice, mentale, precise.

Bibliografie:

- DE BONO Edward, Gândirea laterală (traducere Sabina Dorneanu), Editura Curtea Veche, București, 2011;
- ROCO, Mihaela, Creativitate și inteligență emoțională, Editura Polirom, Iași, 2001;
- PIAGET, Jean, Psihologia inteligenței, Editura Științifică, București, 1965 ;
- ȘCHIOPU, Ursula, Psihologia copilului, Editura Didactică și pedagogică, București, 2001;
- <https://www.scribd.com/document/336914829/Instrumente-Pentru-Dezvoltarea-Gandirii-Laterale-La-Copilul-Prescolar>